

Verstrooid

11 juli 2010 – viering Domicuskerk Amsterdam
Erik Borgman

Inleiding

1.

De uit Iran afkomstige schrijver Kader Abdolah was november vorig jaar uitgenodigd op audiëntie bij paus Benedictus XVI, samen met ruim 250 andere Europese kunstenaars en schrijvers, onder wie Cees Nooteboom. Abdolah bleek nogal onder de indruk van wat hij gezien had. Zozeer dat hij gemeend had elk moment God in een van de Vaticaanse gangen te kunnen tegenkomen, zo zei hij. Afgelopen dinsdag bedankte Abdolah in zijn column in *De Volkskrant* de Belgische politie voor diens inval in het aartsbisschoppelijk paleis in Brussel. Die had hem zo schreef hij, doen inzien dat hij zich daar in Rome vergist had. Ik citeer hem:

Het tijdperk waarin twee verschillende machten, de staatkundige macht en de kerkelijke macht, naast elkaar bestonden, is verstreken. De kerk heeft geen macht meer. De paus mag zich nog tot het einde van deze eeuw in een gouden koets met kogelvrije ramen laten verplaatsen, maar de invloed van het Vaticaan is net als het Perzische imperium, het Romeinse keizerrijk en de Griekse glorie, voorbij. Het Vaticaan is een buitengewoon mooi museum geworden en de paus en zijn kardinalen kunt u als de beheerder en de bewakers van dat goddelijke museum zien.

Dat gaat voor mij nu ook wel weer erg snel. De paus is blijft de leider van een springlevende kerk met meer dan een miljard leden: allesbehalve een museum.

Maar de herinnering dat God niet in mensenhanden gemaakte tempels woont is inderdaad belangrijk. We moeten er steeds weer aan herinnerd worden, zonodig hardhandig, dat geen enkel gebouw, hoe indrukwekkend ook, een plaats is waar God zomaar in de gangen wandelt. Dat inzicht heeft overigens twee kanten. Het betekent dat er geen plaats, hoe mooi en indrukkend en de ziel hemelhoog omhoogtillend ook, zonder reserve heilig is. Maar het betekent ook wanneer een heilige plaats instort, wanneer een heilige institutie haar prestige verliest wanneer personen in een heilig ambt aanzienlijk minder heilig blijken dan gesuggereerd, het betekent dat daarmee niet het heilige zelf verdwijnt en zelfs niet dat het zijn plaats onder ons verliest. Het Jodendom overleeft al tweeduizend jaar zonder tempel en Jezus voorspelt in het evangelie, met een woord van de profeet Zacharia, dat de herder gedood zal worden en de schapen verstrooid (Mt. 26, 32; vgl. Zach. 13, 7). Het volk, Jezus' volgelingen uit vele volkeren, leven verstrooid en verspreid. Daar, in die verstrooiing en dankzij die verstrooiing, ontmoeten zij de God die Jezus verkondigde: een God die niet woont in door mensenhanden gemaakte tempels, maar juist daardoor ongekend nabij is.

'Heden is God overal aanwezig', schrijft Kader Abdolah in zijn *Volkskrant*-column van afgelopen dinsdag. 'Hij werd in Zuid-Afrika gesignaleerd tijdens de voetbalwedstrijd tussen Argentinië en Duitsland. Hij stond even naast Maradona toen Argentinië met 4-0 zwaar werd verslagen'.

2.

Toen de Spaanse rondtrekkende prediker Domingo de Guzman, de Sint Dominicus naar wie deze kerk genoemd is, een groepje volgelingen had verzameld, stuurde hij ze twee aan twee op weg. Want, zo meende hij, als graan bij elkaar blijft liggen gaat het rotten. Pas als het wordt uitgestrooid kan het ontkiemen en vrucht dragen. Dominicus trad hiermee welbewust in het voetspoor van Jezus, die volgens het evangelie twee aan twee leerlingen uitzond, de wereld in. Zonder illusies – 'ik zend jullie als schapen tussen wolven', zo zei hij –, maar kwetsbaar en onbeschermd. Niet dus zoals toeristen, niet zoals bezoekers van zakelijke vergaderingen of academische congressen door de wereld reizen, niet zoals ik met enige regelmaat door de wereld reis: met een reisverzekering, voldoende geld en als er iets mis gaat

altijd nog wel een plan B achter de hand. Jezus spoort zijn leerlingen volgens het Mattheüs-evangelie aan: 'Neem geen goud-, zilver- of kopergeld mee in je beurs, neem geen reistas mee voor onderweg, geen twee stel kleren, geen sandalen en geen stok' (Mt. 10, 9-10).

Het evangelie van Lucas vertelt hoe wonderbaarlijk effectief dit blijkt (Lc. 10, 17-19). Als zijn leerlingen bij Jezus terugkomen, vertellen zij enthousiast hoe zelfs de demonen zich aan hen onderwerpen bij het horen van zijn naam. 'Ik heb Satan als een lichtflits uit de hemel zien vallen', beaamt Jezus, de vorst van kwaad en duisternis, de kracht achter lijden en dood en mislukking valt van zijn troon en ons zal later worden verhaald hoe Jezus zelf deze plaats op de troon inneemt. Zo alomvattend en weerbarstig als eerst het kwaad, zo taai en ongrijpbaar aanwezig, zo onuitroeibaar als onkruid en zo levenskrachtig als zaad, zo aanwezig is nu het koninkrijk van God waarin goed leven ieders deel zal zijn. Jezus waarschuwt zijn leerlingen dat zij zich niet moeten verheugen in de macht die ze hiermee lijken te hebben. Zij zouden zich moeten verheugen dat zij deel uitmaken van deze beweging waarin Gods rijk zich verspreidt en verstroot, maar juist zo met onontkoombare kiemkracht doorzet; zoals Jezus het uitdrukt, zij zouden zich moeten verheugen dat ook hun naam in de hemel is opgetekend, dat ook zij zich kunnen laten meenemen en dragen door die kracht.

Uitgestrooid zaad tussen uitgestrooid zaad mogen zij zijn, mag de kerk als verzameling van Jezus leerlingingen zijn, mogen wij zijn. Misschien is de zomer en vakantie, waarin we misschien wat meer en van verder op weg zijn dan anders, waarin we hopelijk wat minder het gevoel hebben in de greep te zijn van wat moet worden gedaan en van hoe dat moet worden gedaan, misschien is de zomer een goed moment te gedenken dat wij zijn geroepen uitgestrooid zaad tussen uitgestrooid zaad te zijn.

Uit het evangelie van Marcus

Jezus zei: 'Luister.

Iemand ging eens naar zijn land om te zaaien.

Tijdens het zaaien viel een deel van het zaad op de weg,
en de vogels kwamen en aten het op.

Een ander deel viel op rotsachtige grond,

waar maar weinig aarde was,

en het schoot meteen op omdat het niet diep in de grond kon doordringen;

en toen de zon opkwam verschroeide het jonge groen,

en omdat het geen wortel had droogde het uit.

Weer ander zaad viel tussen de distels,

en de distels schoten op en verstikten het en het bracht geen vrucht voort.

Maar er waren ook zaadjes die in goede grond vielen

en wel vrucht voortbrachten:

ze schoten op en groeiden en droegen vrucht.

Sommige leverden het dertigvoudige op,

andere het zestigvoudige

en weer andere het honderdvoudige.'

En hij zei: 'Wie oren heeft om te horen, moet goed luisteren!'

(Marcus 4, 3-9)

Uit de brief aan Diognetus

De christenen onderscheiden zich niet van andere mensen door taal, vaderland of kledij.

Zij wonen immers nergens in eigen steden,

gebruiken geen afwijkend dialect

en leven geen uitzonderlijk leven. (...)
Zij wonen in steden van Grieken en barbaren,
zoals aan ieder het lot beschoren was
en zij leven volgens de zeden van het land,
wat betreft kledij, voeding en andere levensomstandigheden,
en geven zo blijk van een verwonderlijk en naar aller mening paradoxaal burgerschap.

Zij wonen in hun eigen vaderland,
maar als vreemdeling;
zij kwijten zich van hun burgerplichten
en verdragen als vreemdeling alles.
Ieder vreemd land is hun vaderland
en ieder vaderland is een vreemd land.
Zij trouwen als ieder ander
maar leggen hun kinderen niet te vondeling.
Zij delen hun tafel
maar niet hun bed.
Zij leven in het vlees
maar niet naar het vlees.
Zij wonen op aarde
maar zijn thuis in de hemel.
Zij gehoorzamen de heersende wetten
maar overtreffen ze in hun eigen leven.
Zij hebben iedereen lief
en worden door iedereen vervolgd.
Zij worden miskend en veroordeeld;
ze worden gedood
en ten leven gewekt.
Zij zijn arm als bedelaars
maar maken velen rijk.
Zij hebben aan alles gebrek
maar leven in overvloed.
Zij worden veracht
maar ze worden verheerlijkt door de verachting.
Ze worden belasterd
maar worden gerechtvaardigd door de laster.
Zij worden bespot
en ze zegenen.
Ze worden beledigd
en bewijzen eer aan zij die hen beledigen.
Hoewel zij goed doen, worden ze gestraft als misdadigers.
Zij die hen haten kunnen geen reden opgeven voor hun haat.

In één woord,
wat de ziel is voor het lichaam, dat zijn de christenen in de wereld.
De ziel is verspreid over alle delen van het lichaam
en de christenen over alle steden van de wereld.
De ziel verblijft in het lichaam,
maar is niet van het lichaam.
Christenen zijn in de wereld maar niet van de wereld

Overweging

3.

'Wat de ziel is voor het lichaam, dat zijn de christenen in de wereld'. Hoe ben je de ziel van de wereld? Door overal te zijn alsof je nergens bent, suggereert de brief aan Diognetus, een tekst van een onbekende christelijke schrijver uit de tweede eeuw van onze jaartelling. Door niet van de wereld te zijn, maar van de wereld te houden om de vruchten die zij voortbrengt, het leven en de liefde die erin ontkiemen, het zaad dat erin is uitgezaaid. Door zelf als zaad te zijn dat erin is uitgezaaid en vrucht te willen dragen, door leven te willen ontvangen en door te geven, door liefde te belichamen en van deze liefde een teken te zijn.

De Franse filosoof Michel Foucault heeft ooit geschreven dat de ziel de kerker is van het lichaam. Hiermee keerde hij het gebruikelijke beeld om. Volgens dat beeld is juist onze ziel in ons lichaam opgesloten. De ziel is gericht op de verhevenheid van de hemel, maar dankzij het lichaam is hij vastgeketend aan de stoffelijkheid en de vergankelijkheid van de aarde, wordt hij neergedrukt en vastgehouden. Het is juist de ziel die het lichaam ketent, meent Foucault. Omdat wij geloven in een diep en wezenlijk zelf, daarom geven we de ervaringen die wij met ons lichaam opdoen, ervaringen die ervoor zorgen dat we niet zomaar meer weten wie of wat we zijn en wat we moeten doen, omdat we vasthouden aan onze ziel geven we de ervaringen die ontsluiten wat mogelijk zou kunnen zijn, wat zich nieuw en verrassend voor ons opent niet echt ruimte. Zo moeten christenen niet de ziel zijn van de wereld. Zij – wij – zijn juist geroepen verspieders te zijn van het onvermoed mogelijke; in deze zin niet van, maar wel voor de wereld te zijn. Zien wat anderen ontgaat, wat zo mogelijk wordt ontsluiten en betreden en op deze manier de wereld en alle leven erbinnen veranderen. De ziel van de wereld is niet de diepste kern van de wereld zoals zij is. maar is het zaad en de kiem van het volle leven dat zich in de wereld zoals deze is als nieuwe toekomst aankondigt.

'Nabij is | en moeilijk te vatten de god', bracht de negentiende-eeuwse Duitse dichter Friedrich Hölderlin de ervaring onder woorden die zich dan aandient. Hölderlin meende als dichter van de romantiek dat hij het goddelijke stem moest geven, het verhevene en het absolute moest uitspreken. Hij leed eraan niet van de aarde los te kunnen komen, niet te kunnen ontsnappen aan het stoffelijke en het lichamelijke, aan het particuliere en het daarom beperkte. 'Die van de geest zijn, de dichters, | moeten ook van de wereld zijn', schreef hij. Het was een onmogelijke opgave waar zijn gedichten steeds op vastliepen en die hem zijn geestelijke gezondheid kostte – of misschien was het andersom en was wat zich als zijn 'waanzin' manifesteerde wel tegelijk dat wat het hem mogelijk maakte zich steeds meer weer deze onmogelijke opdracht te stellen. 'Nah ist | Und schwer zu fassen der Gott', 'Nabij is | en moeilijk te vatten de god. | Waar echter gevaar is, groeit | het reddende ook'. In zijn fragmentarische, steeds weer herschreven en nooit definitief voltooide latere gedichten wist Hölderlin iets te suggereren van de grootsheid van Gods nabijheid, van de ongrijpbaarheid van Gods gefragmenteerde aanwezigheid. Hij schreef: 'Vreeswekkend is het, hoe overal heen | oneindig God het levende verstroot'. Overal is het uitgezaaid, maar nooit meer bij elkaar te brengen, nooit meer in een samenhangend beeld te vatten, nooit meer in zelfs de meest verheven poëzie of door de meest geniale dichter uitputtend uit te spreken. Wie iets over God wil zeggen, moet de taal met Gods aanwezigheid laten verstrooien. Wie God wil ontmoeten moet zich zoals Gods aanwezigheid laten uitzaaien. Dat is gevaarlijk, want niets garandeert dat je niet zowel jezelf en je geestelijke gezondheid als je God verliest, dat je niet en je thuis en je gevoel van richting en bestemming kwijtraakt. 'Wo aber gefahr ist, wächst | Das Rettende auch', 'Waar echter gevaar is, groeit | het reddende ook'. Je kunt, je zult een onverwacht nieuwe bestemming ontvangen, juist als je je niet vasthoudt aan wie of wat je meent te zijn, maar je als zaad laat verstrooien en in die verstrooiing ontkiemt zoals het jou gegeven wordt en aangereikt. Is dat niet wat Jezus verkondigde: 'het koninkrijk der hemelen is nabij; bekeer je en geloof in de Blijde Boodschap'.

4.

In de zogenoemde *Didachè*, opnieuw een geschrift uit de vroeg-christelijke kerk van de tweede eeuw, in de zogenoemde *Didaché* wordt de gemeente die in naam van Jezus de Gezalfde bijeen is om het brood te breken, gemaand te bidden: 'Zoals dit gebroken brood verspreid was over de bergen en tot één geheel werd samengebracht, laat zo uw kerk verzameld zijn van de uiteinden van de aarde in uw rijk'. Gods kerk als de ruimte waar mensen zaad onder het zaad zijn, waar zij zichzelf waar zij zijn, op de plaats dat hen ten deel valt de kerk als de ruimte waar mensen zichzelf laten verrassen door de aanwezigheid van Gods rijk onder hen en voor hen, waar zij het verlangen belichamen zich te laten omvormen door wat zich aan hen openbaart en zo vrucht te dragen in Gods aanbreekende koninkrijk, de zich aandienende volheid van leven. Het breken van het brood, de eucharistie als de plaats waar op dit koninkrijk vooruitgegrepen wordt en de gemeenschap waarop wij nu nog slechts kunnen hopen wordt gevierd als hetgeen onherroepelijk ontkiemt en aanbreekt, ook al zien wij niet hoe en weten we niet wanneer. Deze tafel als de plaats waar God bijzonder aanwezig is temidden van de verstrooiing, omdat de verstrooide tekenen en de uitgezaaide sporen van Gods aanwezigheid hier samenkomen en worden gedeeld: de dertig-, de zestig- en de honderdvoudige vrucht die ons is beloofd.

Dat het zo mag zijn.

Voorbeden

Keren wij in onszelf,
maken wij het stil in onze ziel,
en vragen wij dat Gods aanwezigheid ons ontvankelijk maakt
en uit doet reiken naar hem.

Wij danken voor wat ons ten deel valt,
voor wat wij om niet ontvangen,
voor wat wij vruchtbaar mogen doen,
voor de woonplaats die Gij, God,
ons voor elkaar doet bereiden.

Wij bidden voor de velen die steeds opnieuw over de aarde verstrooid worden,
die op weg gaan,
gezonden worden, verjaagd worden,
een beter leven zoeken.
Die op ontelbare plaatsen aankomen
met grote verwachtingen of met angst en beven.
Wij vragen dat gij, God,
altijd voor hen een woonplaats wilt zijn.

Wij bidden voor degenen die niet op weg kunnen,
niet op weg durven te gaan,
die het leven dat zij kennen niet los durven laten,
niet weten hoe het nieuwe, volle leven te verwachten.
Wij vragen, God, dat gij hen bevrijdt,
de boeien van hun angst losmaakt,
hun leert te verlangen en zich te openen.

Wij bidden voor de honderdduizenden
die vandaag samenstromen vanwege het voetbal,

in huiskamers en cafés,
in straten en op pleinen.
Dat het een begin mag zijn van blijvende verbroedering,
vragen wij u, God,
een kiem van waarachtige gemeenschap,
een nieuw besef van saamhorigheid en verantwoordelijkheid.

Wij bidden voor degenen die iemand verloren
in deze gemeente of waar ook.
Wij bidden voor wat verborgen ligt in de stilte van ons hart,
maar dat gij, God, kent en waarmee gij zijt begaan.

...

Bidden wij tot slot
om Gods zegen over onze wereld en ons leven,
over deze dag, over deze week en over al onze dagen.

De Machtige zegene en behoede ons,
de Barmhartige doe haar aangezicht over ons lichten
en zij ons genadig,
de Nabije verheffe zijn aangezicht over ons,
en geve ons vrede.

Amen